

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРІЕ

ИЗСЛЕДВАННЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ УКРАЇНСЬКОЇ І БОЛГАРСЬКОЇ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ

Ольга Губарєва

Як неодноразово доводить історія людства, на межі століть кожною нацією переживається своєрідне переосмислення системи цінностей, всього зробленого, набутого чи втраченого за минуле століття. Недаремно такі часи пронизані революційним духом, що суттєво відображається як на політичному, так і на культурному житті нації. Тим більше це стосується літератури (особливо коли йдеться про літературу національну), а разом з нею і всіх галузей літературознавства. Адже має література даного періоду утилітарну функцію чи ні, все одно вона є тісно пов'язаною із суспільним життям, духом народу і його свідомістю.

Сьогодні, на початку ХХІ століття, необхідно визначити місце своєї національної літератури серед інших літератур світу. Найбільша частина пов'язаних із цим наукових пошуків випадає на долю компаративіста. Саме літературознавча компаративістика має потрібний для цього інструментарій і глибоке розуміння проблеми співіснування різних національних літератур.

За своєю природою людське мислення є опозитивним. Розуміння нами світу базується на нескінченній кількості різноманітних бінарних опозицій (усталених чи утворених ситуативно), таких як «Чорне:Біле», «День:Ніч», «Верх : Низ» та ін. Особливе значення в цій низці займає опозиція «Я:Інший». Перед компаративістом стоїть складне завдання визначити не лише, що таке «Інший», а й зрозуміти, що несе в собі «Я». А крім того, що міститься в цьому «Я» такого *особливого*, яке дає нам право вирізняти його серед багатьох «Інших». Це *особливе* ми називаємо *національною специфікою* літератури.

Традиційно національна специфіка літератури визначається як «органічна якість художньої літератури певного народу, відмінна від якостей інших літератур» [14:498]. Своєрідність єдності змістових, світоглядних і формально-стильових особливостей, притаманних творам письменників даної нації, утворює неповторний феномен, який, однак, в чомусь може бути под-

ібним до інших, з якими він входить до однієї зональної або регіональної системи. Існує два основних аспекти, які є вирішальними у формуванні специфічного у будь-якій літературі.

Одним з найважливіших чинників, що обумовлює національну специфіку літератури, є ментальність народу. Особливий душевний склад, «глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості» [10:451] багато в чому визначає всі когнітивні і творчі процеси кожної етнічної групи. Наявність етногенетичної пам'яті як такої не завжди усвідомлюється самим народом. Однак не викликає сумніву, що «якщо народові, що став історично стійкою спільнотою, властива певна сукупність етнічно-психічних ознак, то вони обов'язково відіб'ються на духовному світі письменника, позначаться на його мисленні, результатах творчості» [14:498]. В межах національної літератури з'являються певні традиції щодо тематики і проблематики, наявні у творчості багатьох митців, а також традиційні індивідуалізовані персонажі, що несуть в собі національно-типові характери. Глибинний зв'язок письменника зі своїм народом виявляється в його творах. Таким чином, через посередництво митця між твором і душею народу твір набуває прикмет національної самотності.

Другим аспектом національної специфіки літератури є її зв'язок із особливостями історико-літературного процесу в кожній національній літературі. Навіть якщо за допомогою порівняльно-історичних і типологічних студій виявиться багато спільного, то «зміна і взаємодія літературних напрямів і стильових течій, система і динаміка жанрів, співвідношення родів літератури, взаємини письменницьких генерацій, міжнаціональна літературна рецепція, взаємодія і взаємовпливи, роль критики і дискусій, взаємини літератури і церкви, митців і влади не можуть бути однаковими в кожній національній літературі» [14:498]. Д.Наливайко справедливо відмічає, що питання про національну своєрідність пов'язане з функціональною роллю національної літератури в інтернаціональному процесі. Адже «національна своєрідність у системному розгляді — це перед усім особливості протікання національного літературного процесу в інтернаціональному контексті, те неповторне, самотнє, що вноситься тією чи іншою літературою в світове письменство» [12:393].

Протягом всього існування літературно-компаративістської думки багато дослідників, як вітчизняних так і зарубіжних, надають особливе місце в своїх студіях діалектиці національного та інтернаціонального в кожній літературі. Іноді міра національного та інтернаціонального у певному художньому творі визначає його можливість входити до світової літератури. Так, розуміючи «світову літературу як канон, світову літературу як «шедеври»» [9: 56], В.Кошмал наголошує на тому, що вона обумовлюється наднаціональними і непов'язаними з часом критеріями. Автор, посилаючись на Гадамера, стверджує, що «у творі світової літератури національний, історично-контекстуальний час зупиняється, виходить за рамки пізнаного і до-

свіду» [9:57]. Вирішальними в його студії стають такі думки: «В національній літературі в центрі стоять естетична та, безпосередньо пов'язана із нею, еволюційна цінність... Навпаки цьому у світовій літературі домінує не естетична та еволюційна, а універсальна цінність... Кількість позаестетичних цінностей і їх динамізація стають, таким чином, критеріями для визначення місця певного твору в світовій літературі» [9:58-59]. Такі роздуми приводять автора до висновку, що «домінування національно-еволюційної функції (і ні в якому разі низька естетична цінність) є тим, що робить слов'янські літератури такими які рідко стають складовою світового літературного канону» [9:63]. Хоча автор досить переконливо підкріплює свої висновки, все ж таки, з ним важко погодитися.

Натомість слушною здається думка А.Є.Нямцу про те, що «сама національна специфічність конкретної версії загальновідомого матеріалу глибше і всебічніше виявляє його універсальний контекст, дозволяє побачити в конкретному всезагальне і навпаки» [15:5]. На підтвердження своєї думки автор наводить цитату із статті «Як робиться світова література» (1936), де торкаючись творчості ряду письменників, К. Чапек підкреслює, що «всі вони без винятку не ставили перед собою завдання створити якусь міжнародну літературу, писали твори глибоко національні, наскрізь вітчизняні... Чим більше англійським, більш російським, більш народним є той чи інший твір, тим ґрунтовніше і очевидніше претендує він на світове значення. Найвірніший спосіб добитися світового визначення — це наочно показати, що і ми зі своєю країною і своїми співвітчизниками є часткою цікавого, справді неподільного і живого світу. Хай ми маленька країна, населена скромними людьми зі скромними долями; все одно ця країна, ці люди і долі, як і скрізь, — і нічого більш світового і загальнозначимого на сьогоднішній день нікому винайти не вдалося» [Цит. за: 15:6].

Сказане у 1936 році є актуальним і сьогодні, коли людство переживає процес глобалізації, особливо якщо йдеться про переосмислення внеску до світової літератури і ціннісного статусу конкретних національних літератур. Існує необхідність літературознавчих праць, присвячених національній своєрідності літератур кожного народу, міжнаціональним літературним зв'язкам, національному та наднаціональному, механізмам збереження національної самобутності в кожній літературі. Не можна не погодитися із Г.Сиваченко, яка пише, що «з існуючих визначень поняття «світова література» компаративістичному дослідженню відповідає сукупність літературних явищ, котрі є за основою, так і генезою взаємозумовленими. Йдеться про історичну категорію, залежну від ступеня пізнання міжлітературних зв'язків і залежностей і підлеглу певним змінам у окремі історичні періоди. Таким чином, порівняльне дослідження має можливість своїми результатами розширювати й збагачувати існуюче уявлення про світову літературу. У випадку розгляду певних ізольованих цінностей можна часто досягти їх додаткового заглиблення

у процес світової літератури, а в окремих випадках і вплинути на світовий літературний процес» [19:147]. Перед кожною літературою як ніколи постає складне завдання зберегти автентичні цінності, не виключаючи живлення новими тенденціями всезагального літературного процесу, адже національна література є відкритою системою, яка, синтезуючи запозичені елементи, обов'язково трансформує їх відповідно до ментальності свого народу.

Хоча питання національної специфіки у словесній творчості і усвідомлюється компаративістами як провідне, однак на сьогоднішній день ще не вироблено цілісної концепції щодо його розв'язання. Певною мірою це можна пов'язати із складністю та багатоаспектністю самого предмета, тому існує необхідність в особливих методологічних підходах в кожному конкретному випадку.

Розмірковуючи над становленням основних зв'язків між національним та інтернаціональним у художній літературі Г.Сиваченко відмічає, що «аплікація цих категорій на літературний процес не завжди зберігає єдність і взаємозумовленість між національно-літературними і міжлітературними моментами, що часом виявляється у механістичному витлумаченні вищезазначених понять. У процесі історико-літературного узагальнення найчастіше виникає спонтанна спроба якомога точніше з'ясувати, які конкретно елементи, складники є в національній літературі носіями національного, а які — інтернаціонального. Історія літератури знає чимало спроб встановити специфічність національної літератури завдяки статистичним підрахункам форм, образів, мотиваційних, ідейних і формальних елементів окремих творів. З іншого боку зусилля виявити міжлітературність знаходить прояв, скажімо, в концепціях світової літератури, побудованих на явищах, що мають наднаціональну специфіку, наслідком чого і є згадувана змінність функції чи національно-історичних, чи міжлітературних компонентів в окремі періоди. Ці, по-своєму крайні, позиції висвітлення історії літератури часом призводять до спонтанної тенденції встановити рівновагу між ними» [19:92].

Впродовж свого існування порівняльне літературознавство неодноразово переносило свої акценти з одного аспекту на інший. Так, зазначає І.Папуша, «на зламі ХІХ-ХХ століть в літературознавстві відбувся різкий поворот від спільного вивчення історії багатьох літератур до окремішнього спеціального вивчення лише однієї національної літератури, що значно звузило сферу прикладання порівняльного методу і обмежило предмет порівняльно-історичного літературознавства, звівши його до реєстрації міжлітературних контактів і взаємин. Разом з тим, ці контакти, внаслідок стрімкого формування всесвітньої літератури, наростали і вимагали до себе підвищеної уваги. Так порівняльно-історичне літературознавство поступово трансформувалося в літературознавчу компаративістику, перенісши основну увагу з побудови паралелей літературного розвитку на з'ясування міжлітературних взаємин: контактів, запозичень, впливів, взаємовпливів, взаємозапозичень» [17:12].

Взагалі більшість вітчизняних вчених-компаративістів дійсно намагаються встановити рівновагу і не впадати у крайнощі, «наголошуючи «спільні закономірності» недооцінювати роль і значення національних факторів» [11:4], адже лише у такий спосіб наукове дослідження може лишитися об'єктивним. Хоча кожна епоха з її суспільно-політичними потребами, безперечно, накладає свій відбиток на методологічну спрямованість компаративістських студій. Яскравим прикладом цього є марксистське порівняльне літературознавство.

Марксистське порівняльне літературознавство стає свого роду спадкоємцем методології О.Веселовського. Його основним завданням стало «дослідження взаємозв'язків і взаємодії національних літератур не заради відтворення їх історії, а у їх загальному значенні для історії всесвітньої літератури» [17: 12]. У своїй статті І.Папуша зазначив: «Компаративісти марксистської орієнтації дотримувались думки, що історичний розвиток національних культур та їх взаємозв'язків є *об'єктивним* процесом. Так утверджувався нерозривний зв'язок культури кожного народу з національно-історичними умовами його існування. Вважалося, що світова художня культура не повинна позбавлятися основної своєї ознаки — історичності, а порівняльне вивчення у жодному разі не повинно відриватися від історичного» [17:13].

І.Неупокоева з цього приводу писала: «Порівняльне вивчення історії світової культури марксистською наукою має своїм завданням з'ясування діалектичної єдності загального та особливого в кожній національній культурі для того, щоб зрозуміти її вклад у світову культуру, визначити закономірності її розвитку на різних етапах, в різних соціальних умовах і сприяти подальшому розвитку демократичних національних літератур» [Цит. за: 17].

І.Папуша справедливо вважає, що «залишаючись на позиціях марксизму, порівняльне літературознавство повинно досліджувати *«живий»* історико-літературний процес у всій його національній багатогранності. Вважалося, що необхідно звертати увагу на національно-історичну основу літератури, потрібно, щоб порівняльні дослідження відкривали *«дійсний смисл»* історико-літературного процесу. Порівняльні дослідження повинні дати уявлення про *«дійсні процеси»*, що відбуваються в національних літературах» [17:13]. Так Д.Наливайко відзначає наявність інтересу «до розгляду певних явищ або певних періодів розвитку національних літератур в контексті регіонального, зонального чи світового літературного процесу» [12:4]. І хоча сьогодні часи марксизму здаються нам вже досить далекими, але не слід забувати, що представники марксистського порівняльного літературознавства розробили дуже ґрунтовну і серйозну методологію, яка спричинила великий вплив на розвиток компаративістської думки у багатьох країнах, особливо слов'янських, а деякі її складові залишаються актуальними і тепер.

Важливе місце при вивченні національної специфіки художньої творчості посідає вивчення міжлітературного діалогізму. «Вивчення діалогічного стану в кожній національній літературі — це «ключ» до са-

моусвідомлення народу; дослідження діалогів між національними літературами підкреслює самобутність кожної з них, висвітлює рівень їхніх художньо-естетичних і художньо-філософських досягнень, визначає ту роль, яку відіграє красне письменство одного народу в художній системі інших народів, демонструє розмаїття форм виявлення загальнолюдських цінностей, розкриває силу духу нації, що виборює свою правду і тим утверджує своє право на самостійність, вказує на шляхи до консенсусу, — і, нарешті, складає уявлення про людство як цілісність» [16:27]. Необхідно відзначити, що «зосередження уваги на *діалозі* необхідно для усвідомлення окремішності того художнього світу, який розглядається у відношеннях з іншими художніми світами. Успіх досягається тоді, коли дослідник, розкриваючи зв'язки між ними, підкреслює внесок кожного з них у національну і світову культуру» [16:27].

Нажаль, історична доля більшості слов'янських народів склалася таким чином, що їх національним літературам часто доводилося усвідомлювати своє відставання від загальноєвропейського і наздоганяти інші літератури. З цього приводу А.Нямцу пише: «Суттєвою основою розвитку національних літератур і культур загалом є фактори конкретно-історичного і глобального (війни, революції, інші екзистенціальні процеси) характеру, які часто визначають або якісно впливають на процес їх поступового розвитку. Тому питання про синхронний або діахронний аспекти міжлітературних взаємодій не варто зводити до розгляду «чужоземних» впливів, бо такий підхід неминуче приведе до збіднення не тільки конкретного національного континууму, але і всього літературного процесу» [15:4].

Як точно відзначив Д.Наливайко, основним завданням порівняльного літературознавства повинно стати «комплексне висвітлення участі всіх національних літератур в світовому літературному процесі, оцінка їхнього внеску, більшого чи меншого, в спільну скарбницю. Далеко не завжди досягнення національних літератур знаходили визнання в інших країнах, а тим більше ставали чинниками європейського літературного життя, але це не ставить під сумнів об'єктивну цінність їхніх досягнень» [12:393-394].

Більшість компаративістських студій торкається генетичних, контактних і типологічних зв'язків і подібностей певних літератур або явищ. А.Нямцу вважає, що при цьому «слід виходити із того, що конкретні інтерпретації традиційного матеріалу часто є виявом загальних тенденцій і закономірностей розвитку світової літератури» [15:7].

На підтвердження своїх думок автор цитує своїх попередників. Наприклад, О.І. Білецький підкреслював, що «Сучасне уявлення про українську літературу можна дістати тільки розглядаючи її в міжнародному масштабі, залучаючи до порівняння широкий літературний матеріал, на тлі якого стане зрозумілою її національна специфіка». До подібного висновку приходить і В.Кулешов, який відзначав, що «російську літературу не можна вив-

чати в провінціальній замкненості. Вона стає і великою, і російською у тісній взаємодії зі світовою літературою» [Цит. за:15:7].

Думається, що в сучасних компаративних дослідженнях не викликає сумніву цінність генетичного аспекту вивчення літератур. С.Росовецький, погоджуючись з відомим польським теоретиком літератури Т.Косткевічовою, каже про те, що дослідниця «наполягає (можливо, із зайвою категоричністю) на тому, що «основною директивою є порівняльне дослідження літератур, які виростають із спільної традиції і спільного підґрунтя», і що саме такі студії дають змогу «показувати, як оте спільне закорінення й спадкоємність здійснюються, розвиваються, реалізуються в тих цілостях, які ми називаємо національними» [18:30].

По-іншому йдуть справи з типологією і контактологією. З приводу більшої або меншої цінності тієї чи іншої погляди дослідників часто розбігаються. Наприклад різняться підходи Г.Сиваченко та С.Росовецького:

— Г.Сиваченко: «Пізнання, реконструкція та історична класифікація міжлітературних контактів і взаємин є складовою частиною літературної компаративістики, але з точки зору кінцевих завдань, лише метою вторинного характеру, котра закономірно впливає з реалізації головної мети. Остання полягає передусім у пізнанні типологічної та генетичної основи літературного явища і процесу в рамках національної літератури і врешті-решт обширі світового літературного процесу» [19:146].

— С.Росовецький: «в традиційній моделі компаративістики слід рішуче ліквідувати наявний у радянські часи перекид у бік типологічних студій, а головну увагу зосередити на відродженні студій генетичних» [18:23]; «Думається, що в Україні, де є власна традиція ... генетичних студій (починається вона мабуть од М.Максимовича), тільки повернення до генетичних і контактних досліджень дасть змогу досягти справжнього оновлення української компаративістики» [18:30].

Хоча, згодом, в цій же статті Г.Сиваченко знаходить компромісне розуміння проблеми контактено-генетичних зв'язків та типологічної взаємозалежності: «З методично-робочого погляду слід мати на увазі той факт, що обидві сфери дослідження на практиці внутрішньо взаємозумовлюються й складно перетинаються» [19:147]. «Відтак теза про модифікацію художньої цінності (функції) у новому контексті стає основним принципом порівняльного дослідження й виражає сенс взаємного обміну цінностями між національними письменствами та явищами, і тим самим — існування закономірностей міжлітературного процесу» [19:149].

Дійсно, сьогоднішня компаративістика потребує оновлення, і якщо не повного, то хоча б часткового переосмислення вже існуючого наукового і методологічного надбання. І хоча у працях М.Алексєєва, Б.Бакули, О.Бушміна, Е.Георгієва, І.К.Горського, Р.Гром'яка, І.Діми, Д.Дюришина, В.Жирмунського, І.Конєва, М.Конрада, Д.Наливайка, І.Неупокосвої, Б.Нічева, Б.Реїзова,

С. Росовецького, Є. Шацького та інших дослідників простежені методологічні і методично значимі принципи порівняльного літературознавства і розробляються теоретичні та історико-літературні аспекти вивчення взаємозв'язків і взаємовпливів національних літератур, торкаючись проблеми оновлення, як би банально це не звучало, необхідно зазначити, що все нове — це добре забуте старе. Так, закономірним стає сьогодні визнання актуальності наукового доробку представників українського порівняльного літературознавства ХІХ ст. Сучасні компаративісти все частіше звертають увагу на те, що воно є представленим такими визначними науковцями як О. Бодянський, М. Грушевський, М. Дашкевич, М. Драгоманов, О. Котляревський, А. Кримський, М. Максимович, Д. Овсянико-Куликовський, О. Потєбня, І. Франко та ін. Хоча їх науковий доробок не виокремився «в певний напрям чи школу... І в різних, навіть академічних виданнях їх імена називають і в міфологічній, і в культурно-історичній, і в психологічній, і в порівняльно-історичній школах» [5:29], сьогодні нам необхідно звернутися саме до їхніх праць. Оновлювати методологічну базу компаративістики за рахунок зарубіжних тенденцій або робити спроби винаходити якісь корінно нові засади, не осмисливши до кінця спадок таких великих мислителів, було б великою втраатою і неповагою до власної національної науки і культури.

Одним з найвизначніших українських вчених ХІХ століття, які зробили внесок у вітчизняне порівняльне літературознавство, є О. Котляревський. До недавнього часу не наголошувалося на тому, що «О. Котляревський в українській науці закладає основи для порівняльного і типологічного вивчення матеріалу, передовсім міфу» [8:5].

Дуже ґрунтовну працю проблемі Котляревського-компаративіста присвятила Людмила Грицик. Авторка справедливо зауважує, що «в українській літературознавчій науці ім'я О. Котляревського найчастіше пов'язують з розвитком славістики й етнології» [6:45].

Найціннішим для компаративного дослідження вважаємо те, що «за О. Котляревським, щоб зрозуміти літературу, літературне явище, яким воно є, треба осмислити його основу, точніше праоснову, «ембріон майбутніх народностей». Наступний крок — порівняння, визначення спільного (від спільного коріння) і відмінного, привнесеного історією (поняттям за О. Котляревським широким і містким): «Народність... є стільки само і вроджена властивість народу, скільки й результат його історії, підсумок усього прожитого; через те справжнє знання і розуміння народності набувається лише шляхом історичним і порівнянням її елементів з подібними основами» [Цит. За:6]... О. Котляревський був переконаний, що саме мовознавство запропонувало багатий матеріал для сучасної науки, в тому числі й у тій сфері, що стосується народного (національного) й загальнолюдського, спільного і відмінного» [6:46].

О. Котляревський наголошував «на необхідності усе прочитувати в контексті творчості інших народів... Для О. Котляревського важливим є не лише

проникнення в міфологію («міф утримує лише загальнолюдську рису»), але й шляхом зіставлень подальша можливість вичленити народне, відмінне, вивчити його природу. Він розцінює міф як «цвіт, вищій прояв духовного життя народу, в якому сходяться всі інші життєві прояви народного організму, як у центрі» [6:47].

«Інтерес до «праоснови», «ембріону майбутніх народностей», «народності» (національного) спонукає вченого до вивчення «формотворчих ферментів» (Я.Козачок), що найбільше відтворюють самостійну діяльність етносу, способи її вираження» [8:5].

Так, ідучи за думками О.Котляревського, можна змоделювати схему, за якою розвивалися слов'янські народності та формувалися особливості сприйняття ними світу, особливості художнього мислення.

<i>загальноєвропейське</i>	<i>спільне між сучасними слов'янськими літературами</i>	<i>національна своєрідність</i>
----------------------------	---	---------------------------------

ЕМБРІОН

дослов'янський період

→ ПЛІД →

загальнослов'янська єдність

ДИТИНА

кожна окремо взята сучасна слов'янська література

Таким чином, робимо висновок, що своєрідність будь-якої слов'янської національної літератури можна відкрити лише ставлячи її до контексту інших слов'янських літератур. Недаремно українські вчені ще з середини ХІХ століття активно займалися не лише проблемами україністики, а й болгаристики, адже «вивчення болгарської літератури з її національною своєрідністю і одночасно з її типологічною подібністю до української безумовно збагачувало українську науку і розширювало її горизонт» [7:9].

Прекрасно систематизує і осмислює спадкоємність в ідеях і методології українських вчених Н.Григораш [7]. Авторка зазначає, що «приділяючи увагу культурологічному вивченню болгарської літератури, українські вчені відчували в ній дух болгарського народу, зрозуміли його історію і менталітет» [7:10].

У витоках української літературознавчої болгаристики стояли праці О.Бодяньського, Ю.Венеліна, Я.Головацького, І. Срезневського. «З одного боку, вони пронизані піднесеною романтичною стилістикою. З іншого боку, в них покладено основи важливих методологічних підходів, які будуть розвинені вченими наступних поколінь» [7:30].

В період 40-х років ХІХ — початку ХХ ст. виокремлюється чотири українських університетських центри, де вчені активно вивчають проблеми літературознавчої болгаристики. Так, вагомий внесок у розвиток порівняльного вивчення болгарської й української народної творчості та літератури

зробили відомі харківські вчені-славісти М.Дрінов, О.Потебня, М.Сумцов, М.Халанський; київські — М.Дашкевич, М.Максимович, К.Радченко, А.Степович, Т.Флоринський; одеські — П.Білярський, В.Григорович, О.Кочубинський, М.Мурзакевич, М.Попруженко; львівські — В.Гнатюк, М.Грушевський, Я.Романчук. Ці вчені продовжують традиції своїх попередників «публікувати й досліджувати народнопоетичні твори і літературні пам'ятки давніх часів» [7:78]. Безперечно, однією з особливостей болгарської літератури є те, що протягом свого існування вона завжди, тією чи іншою мірою, була пов'язана з фольклором і давала безцінний фактичний матеріал для різноманітних компаративних славістичних студій.

З кінця ХІХ — початку ХХ ст. українські вчені акцентують на вивченні літератури в широкому культурному контексті, де важливе місце посідають і болгаристичні дослідження. З цим періодом пов'язуємо імена таких видатних постатей як М.Драгоманов, І.Франко, І.Огієнко, І.Свенціцький.

Слов'яни завжди усвідомлювали себе як окрему спільноту. Відомо, що ментальна карта слов'ян є особливою. Хоча територіально слов'янські країни включені до складу Європи, проте всі вони, свідомо чи підсвідомо, розуміють це поняття як щось «Інше» (навіть після вступу деяких з них до ЄС). З цим пов'язуємо тезу, яку висловив Г.Сивокінь: «привід європейськості» має або мусить мати глибше, тобто наукове обґрунтування, зокрема й історико-літературний вимір та теоретичне осмислення» [20:56].

Досить часто терміни європейське і західноєвропейське усвідомлюються нами як синоніми. І в цей же час — як антоніми по відношенню до східноєвропейського. Як це не парадоксально, але іноді на підсвідомому рівні східноєвропейське для нас взагалі не є європейським.

Соціологи, культурологи і літературознавці вивчають уявне розмежування територій не окремим індивідом, а певною спільнотою, наприклад нацією, а також вивчають «уявний розподіл територій, з якими лише мала частина членів даної спільноти знайома за особистими спостереженнями, — таких, наприклад, як «Балкани», «Азія», «Центральна Європа» або «Східна Європа». Так само як і вивчення національного світу образів і символів, аналіз колективних ментальних карт можна віднести до галузі дослідження суспільної уяви і колективної репрезентації» [21:6].

Цей аспект є актуальним, адже «очевидно, що компаративістські моделі останніх десятиліть тяжіють до виходу не на лише міжлітературні, а й міжкультурні та міждисциплінарні зіставлення» [17:18].

Необхідно взяти до уваги, що ментальна карта болгарської національної спільноти буде суттєво відрізнитися від української, незважаючи на те, що обидві вони є слов'янськими і мають багато спільного. Це спільне стосується як історичних, когнітивних так і ментальних процесів. Так, останнім часом болгарські компаративісти дотримуються не лише про-слов'янської спрямованості, а й пробалканської. Остання мислиться ними

як більш актуальна на сьогоднішній день. І звісно, так само як і українська, болгарська компаративістська думка невпинно намагається відкрити сутність діалектики свого і європейського [1; 2; 3; 4; 9], національно-специфічного і всезагального. Щодо проблеми координації і субординації слов'янського літературного розвитку в зіставленні з європейським Г.Сивокінь пише, що «ключ до розуміння проблеми — в тому, щоб не зводити її до фактів і питань наслідування, запозичень, випередження чи відставання. Найперше важить «іманентна необхідність власного розвитку», в її рамках лежить аксіологічний параметр цієї проблеми, відтак і її теоретичне розв'язання» [20:57].

ЛІТЕРАТУРА

1. Аретов Н. Българското възраждане и Европа. — С.: 2007, 165 с.
2. Брейсуел У. Ориентализъм, оксидентализъм и космополитизъм: Балкански пътеписи за Европа// Литературна мисъл. — 2005. — № 1, С. 61-70.
3. Вачева А. Умният път е: с тяхното оръжие да се въоръжим... Модерният дебат за «родно» и «чуждо» през 30-те години на ХХ век// Литературна мисъл. — 2005. — № 1, С. 53-58.
4. Велкова С. Самоидентификация между Изтока и Запада: гръцките характеристики на балканския феномен в края на ХІХ и първата половина на ХХ в. // Литературна мисъл. — 2005. — № 1, С. 140-151.
5. Грицик Л. Українська компаративістика ХІХ поч. ХХ ст.: напрями, методика досліджень. Кілька вступних міркувань// Літературознавча компаративістика / Ред. Р.Гром'як, І.Папуша. — Тернопіль, 2002. — С. 29-33.
6. Грицик Л. Компаративна школа Олександра Котляревського// Літературознавча компаративістика / Ред. Р.Гром'як, І.Папуша. — Тернопіль, 2002. — С. 43-50.
7. Григораш Н. Украинската литературоведска българистика от ХІ и средата на ХХ век: личности и школи. — В.Търново: Университетско издателство «Св.св. Кирил и Методий», 2007. — 168 с.
8. Зінченко Н.В. Методологія О.Котляревського: генеза, еволюція, трансформації. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. — К.: 2007, 16 с.
9. Кошмал В. Функции на националната и световната литература. Литературата на славянските народи в периферията на световната литература. Естетическа и универсална ценност/ превод от немски Боян Вълчев// Език и литература. — 1999, № 1 — 2. — С. 55-70.
10. Ментальність// Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. — К.: ВЦ «Академія», 1997. — 752с.
11. Наенко М. Порівняльна славістика в інтерпретації Дмитра Чижевського// Слово і час. — 2004. — № 6. — С. 65-67.

12. Наливайко Д.С. Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу. — К.: Дніпро, 1988. — 395 с.
13. Наливайко Д.С. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. — № 11-12.
14. Національна специфіка літератури // Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. — К.: ВЦ «Академія», 1997. — 752с.
15. Нямцу А.Є. Загальнокультурна традиція у світовій літературі. — Чернівці: Рута, 1997. — 223 с.
16. Оляндер Л. Проблеми міжлітературного діалогізму: компаративістський аспект // Літературознавча компаративістика / Ред. Р.Гром'як, І.Папуша. — Тернопіль, 2002. — С. 20-28.
17. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики // Літературознавча компаративістика / Ред. Р.Гром'як, І.Папуша. — Тернопіль, 2002. — С.6-20.
18. Росовецький С. Якого оновлення потребує українська компаративістика: нотатки традиціоналіста // Слово і час. — 2003. — № 5. — С. 19-30.
19. Сиваченко Г. Словацька компаративістика: проблеми історії та теорії // Літературознавча компаративістика / Ред. Р.Гром'як, І.Папуша. — Тернопіль, 2002. — С. 91-151.
20. Сивокінь Г. Аксиологічна сутність і теоретичний зміст «європейськості» в українській літературі епохи барокко // Дивослово, 2005. — № 4, С. 56-58.
21. Шенк Б.Ф. Ментальні карти: конструювання географічного пространства в Європі // Політична наука. Політичний дискурс: Історія і сучасні дослідження. — 2001, № 4, С. 4-17.